

Beteckning: _____

Institutionen för Humaniora och Samhällsvetenskap

Var Jung religiös?
Hur såg i så fall hans gudsbild ut?

Alva Eriksson
December 2007

C-uppsats
Jungiansk psykologi

Jungiansk psykologi
Ake Tilander

Innehållsförteckning

Inledning	sid. 3
Syfte	sid. 4
Programformulering	sid. 4
Material	sid. 4
Definition	sid. 4
Förförståelse	sid. 5
Undersökningen	sid. 5
Diskussion	sid. 15
Sammanfattning	sid. 16
Litteraturlista	sid. 17

Inledning

I slutet av 1980-talet fick jag anledning att närmare fundera omkring sambandet mellan gudstro och gudsbild. Det berodde dels på att jag under en vistelse i Kanada kom i kontakt med den så kallade Tolvstegsrörelsen, där Jung anses ha bidragit till att programmet fick en andlig karaktär, dels lyssnade jag till teologiprofessorn, sedermera biskopen i Växjö Carl Arvid Hellström som berättade om diktaren Dan Andersson. Dan Andersson växte upp i ett kristet hem men kunde enligt Hellström inte acceptera den traditionella gudsbilden. I sin diktning gav han dock uttryck för en djup andlighet och hans dikter har kommit att betyda mycket för sökande människor.

Under de sista 15 åren i min verksamhet som läkare kom jag att allt mera tillämpa många av idéerna i Jungs psykologi inte minst via den så kallade Tolvstegsmetoden. Från 1993 och till dags dato har jag dessutom i perioder studerat Jungiansk psykologi vid universitet och högskola.

Den metod som Jung utvecklade som en terapi vid psykisk sjukdom och som han kallade analytisk psykologi har idag ingen stor betydelse bland andra terapier. Däremot har tolvstegsmetoden fått en ökande betydelse inom missbruksvården. Det tycks mig också som att den andliga aspekten i många fall får en helt avgörande betydelse för ett tillfrisknande. Ett mycket centralt begrepp i programmet är uttrycket "en gud såsom vi själva uppfattade honom". Detta medför att metoden kan användas inom olika religioner men gör den också användbar för personer som inte bekänner sig till en traditionell religion.

Som ett kuriosum kan nämnas att när tolvstegsmetoden kom till Sverige i mitten av 1940-talet fick den ingen spridning att tala om sannolikt beroende på det andliga inslaget. Det skapades däremot den så kallade Länkrörelsen, där man tonade ner det andliga inslaget och det återstod sedan endast sju steg istället för tolv. I mitten av 1980-talet kom metoden att göra stort inbrott i Sverige där man accepterade alla tolv stegen, sannolikt beroende på att den så kallade nyandligheten då också spridit sig till vårt land. Länkrörelsen finns nu kvar bara i Sverige och Norge och har inte på långa vägar samma spridning som tolvstegsmetoden.

Syfte

Med åren har jag allt mera börjat intressera mig för C G Jungs förhållande till religion och tro, inte minst med avseende på hans gudsbild och hur den eventuellt förändrats genom livet.

Programformulering

Har C G Jung, som växte upp i en miljö där far och morfar - liksom ett tiotal övriga nära släktingar - var präster, haft en barnatro som han sedan övergav? Har han haft problem att acceptera den gängse gudsbilden från sitt hem? Var han en sökare hela sitt liv - kom den analytiska psykologin så småningom att fungera som en religion för honom?

Material

Det material jag har använt är litteratur dels skrivna helt eller delvis av C G Jung själv, dels av andra författare som skrivit om hans liv och gärning, delvis i biografiform. Min metod har varit en så kallad "Case study" där jag försökt få en förståelse av en person genom att läsa litteratur.

Definition

Att definiera begreppet religiös entydigt är antagligen en omöjlig uppgift. Jag har dock valt att använda mig av bland annat Augustinus utsaga att: "religion är att behöva Gud". Jag vill också citera Paul Tillich som säger: "att vara religiös är att vara lidelsefullt intresserad av frågan om meningen med vår existens". För min personliga del anser jag att religionen för en religiös person påverkar hennes liv och leverne i alla avseenden. Detta innefattar också för mig personligen att känna en djup tillit till en kraft utanför mig själv, en känsla av att "vara buren".

Beträffande C G Jung har jag valt att göra en kronologisk genomgång för att beskriva hans gudsbild och hur den eventuellt förändras genom åren samt även beskriva hans starka Gudsupplevelser som han haft framförallt i barndomen och ungdomen.

Förförståelse

Vid retrospektion kan jag se hur jag själv växte upp i ett helt sekulariserat hem, där man till och med hade fördomar mot religiösa människor. Det fanns dock en tro på någon slags makt och styrning i tillvaron, ibland benämndes den ödet. I motsats till en eventuell Gud som var omöjlig att tro på eftersom det inte gick att föreställa sig en farbror sittande på ett moln, kändes det inte nödvändigt att ha en bild av detta öde - vem är "hon"? Var kan hon eventuellt tänkas bo? När mina egna döttrar kom i tonåren blev de båda aktivt bekännande kristna. De började båda arbeta inom kyrkan och den ena gifte sig med en präst. Detta har ju med nödvändighet kommit att ändra min syn på religiösa människor, jag har inte fördomar mot mina egna barn, jag har upplevt att deras tro har givit dem trygghet och är en stor tillgång. Däremot har det tagit mig lång tid att inse att även jag var värdig att till exempel gå i nattvarden, få ta emot nåd och känna tillit.

Undersökningen

För att beskriva Jungs Gudsupplevelser och gudsbild under barndomen har jag valt att använda mig av hans beskrivningar i biografen *Mitt liv*. Jung hade enligt uppgift en stark motvilja mot att exponera sig och sitt liv men mot slutet av 1950-talet gick han med på att skriva en biografi tillsammans med Aniela Jaffé. Meningen var att Jung själv skulle tala, Jaffé skulle ställa frågor och anteckna Jungs svar. Efter en tid började dock undagömda bilder ur barndomen dyka upp och Jung beslöt att skriva de tre första kapitlen själv. I avsnittet barndomen berättar han om tidiga starka minnen och drömmar. Familjen bodde i prästgården vid slottet Laufgen ovanför Rhenfallet, där folk drunknade. Jung blev vittne till begravningar och hörde sägas att "Herren Jesus" tagit dem till sig.¹ Samtidigt minns han tydligt den aftonbön hans mor lärt honom och som gav honom en viss trygghetskänsla inför hans nattliga ångestfall. I bönen framställs Jesus som en tröstrik, god och välvillig "herre" men med en del obegripligheter.² Han var vingförsedd, intog småbarn som jämfördes med kycklingar för att Satan ej skulle sluka dem. Denna parallell till att stoppas i jorden fick Jung att misstro Herren Jesus. Han kom istället att förknippas med svarta män i långa rockor som bar de svarta kistorna.

¹ CG Jung *Mitt liv* sidan 23

² CG Jung *Mitt liv* sidan 24

Jung beskriver också sitt första medvetna trauma som orsakades av att en katolsk präst promenerade förbi prästgården. Jung greps av en dödlig skräck, han trodde att mannen var en jesuit, vilket han uppfattat som något extra farligt, även för hans far. Vad en jesuit egentligen var visste han ej, men kopplade till namnet Jesus i aftonbönen.³

Ungefär samtidigt, vid tre eller fyra års ålder, hade han den första dröm han minns. Han såg i den drömmen en mycket märklig och utomordentligt skrämmande figur och hörde sin mor kalla den människoätaren⁴ Många år senare kom han att inse att figuren egentligen var en rituell fallos. Denna fallosbild kom under hans barndom och ungdom att representera en underjordisk Gud som icke borde nämnas men som alltid tonade med när någon talade allt för emfatiskt om Herren Jesus. Även "jesuitens" förklädnad gjorde att Herren Jesus föreföll som ett slags döds gud som det var omöjligt att finna ett positivt förhållningssätt till.

Mellan sju och nio års ålder lekte Jung gärna med elden.⁵ Han brukade ha en hemlig eld brinnande som han och hans kamrater hjälptes åt att hålla vid liv. Elden hade en omisskännlig bismak av helighet.

Vid 10 års ålder inträffade det som Jung betecknar som höjdpunkten och avslutningen på sin barndom.⁶ Jung snidade då en liten figur i änden på sin linjal, färgade den och sågade av den från linjalen och gömde den i pennskrinet. Han hade också målat en sten från floden i brokiga färger som placerades tillsammans med den lilla mannen i hemlighet på den övre förbjudna vinden. Dessa båda figurer var en hemlighet som satte stark prägel på Jung och han betraktade dem senare som något högst betydelsefullt.

Det följande kapitlet i boken kallar Jung Skolår. Han började vid 11 års ålder på gymnasiet i Basel och kom in i den "stora världen". Jung insåg då hur fattig hans familj var när han såg sina betydligt rikare klasskamrater. Han förstod samtidigt sina föräldrars sorger och bekymmer, kände medlidande framförallt med sin far. Även om

³ CG Jung **Mitt liv** sidan 25

⁴ CG Jung **Mitt liv** sidan 26

⁵ CG Jung **Mitt liv** sidan 31

⁶ CG Jung **Mitt liv** sidan 32

han upplevde sin mor som starkare kände han sig vara på hennes sida när hans far inte kunde behärska sitt retliga humör. Han upplevde sig få en roll som skiljedomare, något som både stegrade och förminskade hans redan osäkra självkänsla.

Från 11 års ålder började Gudsiden att intressera honom.⁷ Hans Gud uppfattades numera som ett egenartat väsen om vilken man inte kunde bilda sig några riktiga föreställningar.

Sitt tolfte levnadsår betecknar Jung som sitt egentliga ödesår. Efter ett slag mot huvudet fick han yrselattacker och svimningsanfall och var borta från skolan ett halvår. Eftersom han upplevde stark otrivsel i skolan var detta en behaglig tid för honom. När han förstod att detta gav hans föräldrar stora bekymmer lyckades han övervinna sina besvär och återgick i skolan.

Under sommaren samma år fick han en mycket stark upplevelse när han stod inför domkyrkan i Basel och kände en mycket förbjuden tanke om den gode Guden som hade skapat allt det vackra.⁸ Samtidigt som han hade börjat bli medveten om sig själv hade Guds enhet, storhet och övermänsklighet börjat sysselsätta hans fantasi. Han upplevde nu att han sattes på prov av Gud när han till slut släpper fram den förbjudna tanken eller fantasin. Han ser Gud sitta på sin gyllene tron högt ovanför världen och från underredet faller ett kolossalt exkrement på det glänsande kyrktaket, krossar det och bänder isär kyrkväggarna. När han släpper fram denna vision upplever han en oerhörd lättnad och en obeskrivlig befrielse istället för den fördömelse han hade väntat sig. Jung upplevde detta som ett nådens under som helar allt och gör allt begripligt. Händelsen kom också att stegra hans mindervärdeskänsla men ju större dessa känslor blev desto mer ofattbar syntes honom Guds nåd. Detta förblev dock en hemlighet som han inte kunde prata med någon i omgivningen om.

Under den tiden kom också ett djupt tvivel på allt vad hans far sa. Han tyckte att faderns predikningar eller vad han än sa klingade tomt och ihåligt och att han inte själv riktigt trodde på det han sa. Hans far skötte om hans konfirmationsundervisning

⁷ CG Jung **Mitt liv** sidan 38

⁸ CG Jung **Mitt liv** sidan 45

vilken Jung upplevde som gränslöst tråkig. Trots tråkigheten gjorde han sig all möda att tvinga sig att tro utan att förstå - en hållning som syntes motsvara faderns - och förberedde sig till nattvarden som han satt som sin sista förhoppning. Han hade med allt allvar förberett sig och hoppats på en upplevelse att nåd och upplysning men ingenting hade skett. Gud förblev borta.

Den resterade tonårstiden för Jung var sannolikt mycket påfrestande, Han upplevde att det inte fanns någon människa i omgivningen som han kunde dela sina upplevelser och tankar om Gud med. Alla försök att tala med sin far misslyckades, det ledde bara till att fadern blev irriterad. Jung började ganska snart att känna medlidande med honom, tyckte sig se faderns starka tvivel. Inte heller var det möjligt att samtala med sin morbror som också var präst, Jung var mycket rädd att denne skulle förstå hur långt ifrån teologin Jung stod. Likaledes hade han ingen närmare kontakt med sina jämnåriga. Det enda som tycks ha stått till buds för honom var en dialog inom honom själv mellan det han upplevde som sin personlighet 1 och personlighet 2.

För exakt tio år sedan 1997 utkom på svenska en bok som kallades *Jungkulten, en modern mysteriereligion* skriven av Richard Noll. Författaren som är psykolog men även idéhistoriker har gjort en mycket grundlig och omfattande utredning av hur Jungs lära uppstod. Personligen vände jag mig emot många av hans uttalanden och beskrivningar till exempel att Jung betraktade sin gärning så epokgörande att han kom att framställa sig själv som gudasänd, att han medvetet skapade en kult kring sin person och gestaltade sin lära som ett nytt evangelium finns det synpunkter som jag vill ta upp. Författaren beskriver till exempel hur Jung föddes och växte upp under en epok som kallade sig själv "Fin de siècle". Författaren beskriver det som en tid av kulturell jäsning och generationsstrider där varandra motsatta krafter - rationalitet och irrationalitet, sociala framsteg och ärftlig degeneration, positivism och ockultism nötte mot varandra som stora tektoniska block och gav upphov till jordbävningar vars chockvågor kulminerade i första världskriget med dess efterföljande revolutioner och kupper.⁹ Författaren anser sannolikt med rätta att det är än viktigt för förståelsen av Jungs livsverk framförallt för

⁹ CG Jung **Mitt liv**, sidan 67

hans fascination för de gamla mysterierna att sätta in honom i detta sammanhang. Ett centralt begrepp blev den så kallade neofili som var en trängtan efter nya idéer, nya upplevelser, nya akademiska discipliner och nya terapier.

Sökandet efter den historiske Jesus visade sig vara en vändpunkt för hela 1800-talets kritiska teologi och för Europa som helhet. I slutet av århundradet banade en allmän skepsis rörande Jesu gudomlighet och evangeliernas sanning vägen för sociala experiment med alternativa religiösa, nyhedniska, ockulta eller ateistiska livsstilar. Enligt Richard Noll var denna sociala omdaning i den Europeiska kulturen delvis ett resultat av det tyska kritiska teologernas allmänt tillgängliga forskningsrön.¹⁰ Deras idéer förkastades från många av de protostatiska prästernas predikstolar och ännu flera katolska och debatterades vid såväl formella som informella sammankomster bland de socialt inflytelserika protestantiska prästerna. Noll misstänker att för somliga protestantiska kyrkoherdar, eventuellt även Paul Jung, ledde den nya tvingande bilden av en historisk Jesusfigur till att det skamset och i hemlighet började tvivla på Jesu gudomlighet och måste dölja sina innersta känslor för familj och församling. Denna teori tycks stämma överens med Carl Gustav Jungs egna utsagor i *Mitt liv* där han upplever att fadern tvivlar och inte vågar prata högt om detta.

I en föreläsning i Zofingias brödrakrets som refereras i Nolls bok¹¹ diskuterar Jung det kulturella och moraliska problem som föreligger i den teologiska litteraturen kring den historiske Jesus. I den föreläsningen antydde Jung att han, trots sin ovilja att helt uppge det kristna mysteriet, ser det som möjligt att öppna sinnets portar för icke-kristna kanske även hedniska influenser. Detta hans resonemang stod i samklang med en hel samtida generation vars snarlika frågeställningar ledde dem bort från kristendomen.

Noll anser för övrigt att Jungs psykologiserande tolkning av "gudsbilden" som haft en sådan avgörande betydelse i det tjugonde århundradet har sitt ursprung bland de kristna teologer hos vilka Jung "förgäves" sökte ledning. Tack vare Jungs inflytande på New Age-rörelsen menar många att det faktiskt är en oförytterlig mänsklig

¹⁰ CG Jung *Mitt liv*, sidan 74

¹¹ Richard Noll, *Jungkulten - en modern mysteriereligiöns födelse*.

rättighet att själv välja bilden av sin gud (eller sina gudar). Utvecklingen av en vetenskapligt orienterad eller sekulariserad psykoterapi, oberoende av religiösa dogmer, hade kanske rent av fördröjts utan dessa företrädesvis tyska teologers förarbete.¹²

Under en period studerade han på egen hand olika filosofiska riktningar. På sin mors uppmaning läste han Goethes "Faust". Han upplevde initialt Goethe som en profet som såg det onda och dess världsomspännande makt och ännu mer, nämligen den hemlighetsfulla roll det spelar i människans frälsning från mörker och lidande.¹³ Så småningom upplevde han emellertid att Goethe fallit offer för en trivialisering av det onda. Samtidigt som han förstod att Gud för honom var den mest säkra och omedelbara av alla erfarenheter medan filosoferna uppenbarligen hade den kuriösa föreställningen att Gud i viss mån var ett antagande som man kunde diskutera.

Den som Jung beskriver som sitt forsknings stora fynd var Schopenhauer, som talade om världens lidande, om förvirring, lidelse och ondska. Han talade varken om den allgoda och allvisa försynen i skapelsen, inte heller om harmonin i tillvaron, utan han sa att till grund för människohistoriens lidandesfyllda förlopp och naturens grymhet låg ett avgörande fel, nämligen den världsskapande viljans blindhet.¹⁴ Schopenhauers dystra bild fann Jungs odelade bifall men inte hans lösning av problemet. Han var säker på att viljan egentligen var Gud, skaparen, men tanken att intellektet blott behövde hålla fram för den blinda viljan dess egenbild för att förmå den att vända om tilltalade honom inte alls.

Samtidigt som Jungs studier på egen hand av litteratur, filosofi och religionshistoria blev en hjälp i hans isolering under de sena tonåren kom det sannolikt också att leda fram till en djup personlig övertygelse om att hans inre liv var viktigast av allt.

Under slutet av skoltiden växte successivt beslutet fram hos Jung att han skulle studera medicin för att åtminstone i början få studera naturvetenskapliga ämnen. Jung upplevde sin studietid som mycket trevlig, han levde i en andligt livaktig atmosfär och det var också en vänskapens tid. Han blev medlem i föreningen

¹² Richard Noll, *Jungkulten - en modern mysteriereligions födelse*, sidan 45

¹³ Richard Noll, *Jungkulten - en modern mysteriereligions födelse*, sidan 48

¹⁴ Richard Noll, *Jungkulten - en modern mysteriereligions födelse*, sidan 49

Zofingia och höll åtskilliga föredrag om teologiska och psykologiska ämnen. Han upplevde också att under denna tid stimulerades ofta hans intresse för religiösa frågor. Enligt min uppfattning tycks dock hans sökande i fråga om religion successivt ha upphört. Han fortsatte dock att vara en sökare i princip hela sitt liv. Successivt kom också den analytiska psykologin att få en allt större betydelse i hans liv.

Vid 22 års ålder kom Jung i kontakt med spiritismen. Jung läste allt han kunde hitta i ämnet och insåg snabbt att fenomen som rapporterats förekomma över hela världen och har gjort det i tusentals år inte går att avfärda som bluffade fantasier, de öppnade en ny dimension i hans tillvaro och världen fick djup och bakgrund. Ett par år senare deltog han i seanser där hans kusin Helen Preiswerk uppträdde som ett medium. Efter något år försämrades seanserna och Helen erkände att hon simulerat sin trans.

1902 lade Jung fram sin doktorsavhandling i Zürich och den var huvudsakligen en detaljerad beskrivning av fallet Helen Preiswerk. Jung hade kommit till slutsatsen att Helen var ett fall av "multipel personlighet". Möjligen har erfarenheterna från dessa seanser ändå påverkat honom till att så småningom välja psykiatrin. Han kom i kontakt med en lärobok av Richard von Krafft-Ebing. En lärobok som betraktade psykisk sjukdom som personlighetens sjukdomar.

Jung blev under sin verksamhet som psykiater först anhängare till Freud och hans psykoanalys. Så småningom kom det till en brytning och Jung utvecklade sin egen analytiska psykologi som han använde sig av som terapi.

I maj 1910 hade Jung presenterat sin första utförliga och detaljerade psykologiska analys av mytologiskt material, särskilt sådant som relaterar till Mithrasmysterierna inför en grupp schweiziska psykiater. Detta har beskrivits som grundstenen till första delen av boken "Wandlungen und Symbole der Libido" som publicerades hösten 1911. Noll hävdar att Jung medan han fördjupade sig i mytologisk forskning började visade tecken på att forma psykoanalysen till en religiös sekt.¹⁵ Jung anser att 2000 års kristendom endast kan ersättas av något likvärdigt, av en "oemotståndlig massrörelse". Detta skulle då vara modernitetens nya religion: psykoanalysen. Freud ställde sig helt avvisande till detta men Jung blev allt mer förlorad i sina mytologiska

¹⁵ Richard Noll, *Jungkulten - en modern mysteriereligionens födelse*, sidan 209

studier. Efter något halvår försöker Jung åter övertala Freud att man borde förse psykoanalysen med en religiös anslutning. Spänningarna och motsättningarna mellan Jung och Freud blev allt starkare och efter att andra delen av Wandlungen und Symbole der Libido utkom blev brytningen uppenbar.

En beskrivning som Noll sedan ger av åren närmast efter brytningen beträffande Jung känns för mig väldigt tveksam. Det tycks mig som att det förekom en stark ryktesspridning om Jungs upplevelse av att själv vara Gud, att han fick en bild av sig själv som en profet med förmåga att motta budskap från det omedvetna o s v.

Vad som egentligen hände med Jung de närmaste åren efter brytningen med Freud blir måhända aldrig helt utrett. Vissa har hävdade att han gick in i ett psykotiskt tillstånd, närmast någon form av schizofreni. Det förefaller dock mig som mest troligt att han genomgick en egen analys och utforskat det kollektivt omedvetna.

Författaren Anthony Stevens ger i sin bok Jung om hans liv och verk en skildring av den kris Jung genomgick som för mig ter sig betydligt mera sansad och rimlig¹⁶. Han hänvisade till en bok av Ellenberger "The discovery of the unconscious" där denne beskriver den kreativa sjukdomen som ett sällsynt tillstånd som kan inträda efter en lång period av intensivt intellektuellt arbete. Huvudsymptomen är utmattning, depression och retlighet, det hela kan förete bilden av en svår neuros eller ibland en psykos. Den sjuke är hela tiden upptagen av de problem som tog hela hans uppmärksamhet i hans kropp före insjuknandet, han känner sig isolerad och är övertygad om att ingen kan hjälpa honom. Tillfrisknandet sker spontant, förknippas med känslor av eufori och följs av en personlighetsförändring framför allt. Vederbörande går ut ur sjukdomen med övertygelsen att han fått tillgång till en ny andlig sanning som det är hans plikt att dela med sig av till världen. Författaren uppger att man finner exempel på sjukdomen bland Sibiriens och Alaskas schamaner, bland mystiker i alla religioner och bland vissa kreativa författare, filosofer och konstnärer. Personligen tycks det mig som att vår moderna diagnos av utbrändhet eller utmattningsdepressioner skulle kunna gå in under denna kategori av lidande.

¹⁶ Anthony Stevens **Jung. Om hans liv och verk**, sidan 183

Jung berättade på gamla dagar att han aldrig förlorade kontakten med dessa inledande fantasier och drömmar och att allt hans skapande arbete hade sitt upphov i dem. Det tog honom resten av livet att i sitt tänkande reda ut allt han hade upplevt och skrivit ner under denna tid. Genom sin modiga strävan fann han sin egen myt och sitt livs mening. Han vann insikten att psyket är en verklighet och inte kan återföras till någon annan orsak, att mötet med arketyrisk symboler under en kritisk fas i livet leder till radikal förvandling av personligheten, varvid jaget blir anspråkslösare och ger plats åt Självvet som all upplevelsecentrum, att hela processen till sitt väsen är religiös, en sann kallelse därför att uppenbarelsen kommer när man lyssnar till den inre rösten. Enligt min uppfattning fortsatte Jung att vara en sökare hela sitt liv. Jag anser dock att en traditionell religion inte fick någon plats i hans liv utan den analytiska psykologin blev det som uppfyllde hans tankar och gärningar.

Likafullt hävdade Jung sent i livet att behovet av en religion var ett arketyriskt grunddrag i den mänskliga naturen. För Jung var religionens väsentligaste funktion att den gav tillträde till det numinösa. Jung säger alltså att termen religion betecknar den särskilda inställningen hos ett medvetande vilket har förändrats genom upplevelser av numinosum. Numinosum är en ursprunglig religiös upplevelse, den organiserade religionens trosbekännelser, dogmer och ritual är sekundära vidareutvecklingar av denna primära upplevelse, utarbetade under århundraden. En direkt upplevelse av gudsbilden som för Jung är liktidigt med Självets arketyrisk är så mäktigt numinöst att den kan överväldiga och förstöra jaget om det inte finns några religiösa ramar som visionen kan passa in i. När den ursprungliga religiösa upplevelsen systematiseras i dogm och ritual bidrar detta på ett sätt till såväl individens som samhällets välfärd men kan tyvärr till sist leda till andlig försoffning så att numinosum försvinner ur läran och livet lämnar tron. Detta tillstånd hade Jung sig tyckt se på nära håll hos sin egen far.

Jungs hypotes om en religiös arketyrisk väcker frågan om huruvida det faktum att du upplever Gud betyder att det måste finnas en Gud för dig att uppleva. Jung tycks mena att det förhåller sig så. Han förnekar emellertid att Guds existens kan bevisas, den kan bara upplevas. Han säger: "Den religiösa upplevelsen är absolut. Den kan

inte diskuteras. Du kan bara säga att du aldrig har haft en sådan upplevelse, varpå din motpart svarar: Ursäkta men det har jag. Och därmed upphör er diskussion."

Vid ett par intervjuer med den åldrade Jung tillfrågades han till exempel av John Freeman i en TV-intervju om han trodde på Gud varvid han svarade "jag vet". I en annan intervju med Fredric Sands sa han om Gud "jag ser inte hans existens som en trossak - jag vet att han existerar"

Åren efter 70 var för Jung en tid av intensiv intellektuell verksamhet och litterär produktion. Han utgav då bland annat sin bok "Svar på Job". Någon har skämtsamt hävdad att detta är hans försök att terapeutera Gud. Stevens hävdar dock att det är en subjektiv och lidelsefull bok i vilken han ger fritt utlopp åt sin personliga harm över Gud och hans "gudomliga grymhet och obarmhärtighet". Jung förklarar sig kränkt av att mänskligheten förväntas bära hela ansvaret för det onda i världen, Gud måste ta på sig sin del av bördan. Jung beskriver Jahves paradoxala natur - en gud med omåttliga emotioner som kan förtäras av svartsjukt raseri likaväl som av kärleksfull godhet. Att han uppför sig så tyder på en brist på medveten eftertanke hos den allsmäktige. Jungs fortsatta resonemang går ut på att den djupaste innebörden i den kristna tron att Gud blev människa är att Gud i själva verket behöver människan för att bli medveten om sig själv och sin skapelse. Mot slutet av boken tolkar Jung den psykologiska meningen i att nya testamentet kulminerar i Johannes uppenbarelser. Den starka betoningen genom hela nya testamentet på Gud som en älskande fader, full av medkänsla, värd all tillit, måste i enlighet med lagen för en antidromia framkalla sin motsats - hat, grymhet och förstörelse. Eftersom Gud inte kan försona motsatserna i sig själv har livet i denna kärnkraftålder blivit en kapplöpning mellan medvetande och katastrof - en kapplöpning som endast kan vinnas om det alls är möjligt genom det mänskliga psykets transcendentala funktion. I denna transcendentala kraft ligger meningen med den kristna myten om Guds nödvändiga inkarnation i människan. Gud själv kan bli hel endast genom människans kreativa konfrontation med motsatserna och genom deras syntes i Självvet - den enskilda mänskliga personlighetens helhet. "Detta är meningen med gudstjänsten, det vill säga den tjänst som människan kan göra Gud, nämligen att ljus måste uppstå i mörkret gör att Skaparen ska bli medveten om sin skapelse och människan om sig själv."

Diskussion

I det avsnitt i Jungs bok "Mitt liv" som kallas återblick säger Jung: "Jag är inte i stånd att fastställa ett definitivt värde eller värdelöshet, jag har inget omdöme om mig och mitt liv. Det är ingenting som jag är fullt säker på. Jag har ingen definitiv övertygelse - egentligen inte om någonting. Jag vet blott att jag blivit född och existerar, och jag känner mig på något sätt buren. Jag existerar på grundval av något som jag icke känner. Trots all osäkerhet känner jag en trygghet i det bestående och en kontinuitet i min tillvaro. Den värld till vilken vi föddes är brutal och grym och samtidigt av gudomlig skönhet. Vilketdera vi tror överväga: meningslöshet eller mening beror på vårt temperament. Om meningslösheten absolut övervägde, skulle med högre utveckling livets meningsfullhet i tilltagande grad försvinna. Men detta är icke - eller i varje fall tycks mig icke - än vara fallet. Sannolikt är, såsom som i alla metafysiska frågor, båda delarna sanna: Livet är mening och meningslöshet, eller de har både mening och meningslöshet. Jag hyser den ångestblandade förhoppningen att meningen skall övervinna och vinna slaget."¹⁷

Enligt mitt sätt att definiera religiositet finns ingenting av detta hos Jung i hans utsaga. Han gör inget intryck av att behöva en Gud. Han känner sig på något sätt buren men har i samband med svåra kriser snarare "burit sig själv". Jag avser då i första hand hans svåra grubblerier under tonårstiden samt den kris han genomgick efter brytningen med Freud.

Beträffande gudsbilden hade Jung redan i barndomen starka Gudsupplevelser, Gudserfarenheten var den mest påtagliga av alla verkligheter. Hans far hade en helt annan gudsbild som var bibelns och dogmatikens Gud med Herren Jesus vid sin sida. Enligt Ivar Alm var den unge Carl Gustavs Gud snarare en panteistisk naturgud, stundom konkretiserad i ren fetischdyrkan. Hans religiösa föreställningar var lika mycket förbundna med underjordiska "katoniska" makter med magi och trolldom.

Trots att Jung i motsatts till Freud hävdade att människor har ett behov av andliga upplevelser tycks det mig som att han aldrig hittade någon hemvist för detta i sitt eget liv. Hans analytiska psykologi med framförallt det kollektivt omedvetna kom att bli

¹⁷ Jung, *Mitt liv*, sidan 332

centralt i hans eget liv. Det har ibland hävdats att Jung i själva verket skapat en ny religion. Detta avvisade han själv helt. Däremot har han kommit att spela en viktig roll i den så kallade nyandligheten. Han fick också stor betydelse i det så kallade tolvstegsprogrammet som är den största andliga rörelsen utanför de etablerade kyrkorna.

Mina egna funderingar om gudsbildens betydelse för gudstro har i Jungs fall fått en annan innebörd än jag ursprungligen tänkte mig. Jung hade enligt mitt förmenande en mycket tydlig bild av Gud, han upplevde religionen som en nådegåva från Gud som han dock inte kunde ta emot. Jag upplever honom som en sökare hela livet och en djupt andlig person, ett begrepp som jag egentligen inte kan definiera.

Sammanfattning

Carl Gustav Jung växte upp i en prästfamilj och kom redan i barndomen i kontakt med den religiösa problematiken. Jung har tidiga starka Gudsupplevelser men föreställde sig inte Gud på samma sätt som fadern gjorde. För denne var Gud bibelns och dogmatikens Gud medan Carl Gustavs Gud var snarare en panteistisk naturgud, stundom konkretiserad i ren fetischdyrkan. Hans religiösa föreställningar var lika mycket förbundna med underjordiska makter, med magi och trolldom. Carl Gustav Jungs konfirmation blev en stark besvikelse och efter denna tog han mer och mer avstånd ifrån den kristna religionen. Han hade under tonåren djupa tvivel som han inte kunde dela med någon i sin omgivning utan förde en inre diskussion mellan sina personligheter 1 och 2. Successivt kom han att utforska det kollektivt omedvetna framförallt under sin kris efter brytningen med Freud och individuationen och Självet kom att bli det som i första hand uppfyllde hans liv och tankar. Även om den analytiska psykologin som han utarbetade var ägnad som en terapi vid psykisk sjukdom har den i dagsläget ingen större plats i arsenalen. Jung har däremot kommit att få stor betydelse för New-Age-rörelsen och även för det så kallade tolvstegsprogrammet där Jung har tillskrivits äran av att ha tillfört den andliga dimensionen.

Litteraturlista

Jung Carl-Gustav

"Mitt liv", Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1985.

"Psykologi och religion", Natur och Kultur, Stockholm, 1998.

"Svar på Job", Natur och Kultur, Stockholm, 1993.

Alm Ivar: "Från Freud till Jung", Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1973.

Gaillard Christian: "Vad vet jag om C G Jung?", Alhambra, Italien, 1998.

Keintzel Raimar: "C G Jung - En kritisk granskning", Libris, Finland, 1994.

Noll Richard: "Jungkulten - en modern mysteriereligionens födelse", Ordfront, Stockholm, 1997

Stevens Anthony: "Jung. Om hans liv och verk", Gedins, Stockholm, 1990.

Wilson Colin: "Jung - Ett porträtt", Alfabet, Stockholm, 1989.